

ELISABET ENGDAHL

Språkkänsla

SPRÅKKÄNSLA – ETT ORD SAMMANSATT av 'språk' och 'känsla'– används om olika företeelser. Det kan användas på samma sätt som 'känsla för språk'. Vi kan säga att 'Eva har språkkänsla' med innebörden att Eva har förmåga att uttrycka sig nyanserat eller har ett särskilt intresse för språk. Men det är inte denna användning jag tänker uppehålla mig vid här. Snarare är det den användning som anges under uppslagsordet *språkkänsla* i *Nationalencyklopedins ordbok*:

- (1) **språkkänsla** intuitiv känsla för rätt och fel i (det egna) språket inklusive stilistiska nyanser m.m.: *det viktigaste för en översättare är att ha ~; lita på sin ~.*

Inom språkvetenskap används *språkkänsla* för den oreflekterade känsla en språkbrukare får att något han eller hon hör, läser eller säger låter rätt eller fel. Vanligen handlar det om ett språkligt uttryck på modersmålet, eller ett språk som han eller hon kan mycket väl. Eftersom mitt modersmål är svenska så kommer jag mest att uppehålla mig vid svenska och illustrera med exempel tagna från svenska.

Språkkänslan märks tydligast när något inte låter rätt. Pondera att någon yttrar (2a):

- (2) a * I går vi kom tillbaka.
b I går kom vi tillbaka.
c Vi kom tillbaka i går.

Jag hör genast att yttrandet inte låter som svenska och det är denna omedelbara upplevelse som kan ses som ett utslag av språkkänslan.¹ Yttrandet strider mot min språkkänsla, vilket jag har markerat genom att sätta ut en asterisk före exemplet. Samma förmåga som gör att jag känner igen om ett yttrande är främmande för språket, ligger till grund för att jag också kan formulera om det osvenska (2a) till helt gångbara svenska yttranden som i (2b, c). Lägg märke till att det inte handlar om någon svårighet att förstå yttrandet. Jag begriper förstås vad personen som yttrade (2a) ville säga, men jag drar samtidigt slutsatsen att han eller hon inte har svenska som modersmål.

Jag tror att de flesta som talar svenska skulle reagera på likartat sätt. Det är något som inte stämmer i (2a). De språkvetenskapligt intresserade kanske identifierar problemet och kan beskriva det med mer eller mindre avancerad grammatisk terminologi: talaren använde rak ordföljd när det borde ha varit omvänd ordföljd; satsen bryter mot V2-kravet etc. Men det avgörande i det här sammanhanget är inte huruvida man kan analysera yttrandet utan att alla, oavsett språklig bildning, reagerar på (2a). Problemet är syntaktiskt; yttrandet har en ordföljd som avviker från normal svenska. Språkkänslan reagerar också, och kanske ännu omedelbarare, på uttalet och prosodin, satsmelodin. Vi hör direkt om någon bryter, även om han eller hon behärskar syntaxen perfekt.

Studiet av språkkänsla är centralt inom språkvetenskapen. Språkvetare inom olika teoribildningar, och med olika specialiseringar, försöker förklara vad språkkänsla är, hur den uppstår, hur den kan påverkas, var den är lokaliserad i hjärnan, hur den förhåller sig till andra kognitiva funktioner etc.

Hur uppstår språkkänslan?

Språkkänslan uppstår spontant vid inläringen av det första språket – eller språken om barnet växer upp i ett flerspråkigt hem. Barn lär sig att identifiera de ljud, ljudkombinationer och prosodiska mönster som används av personer som interagerar med dem. Sedan 1970-talet är det känt att barn föds med förmågan att diskriminera i princip alla sorters språkljud, inte bara de kontraster som utnyttjas i språket som talas runt omkring dem. Men redan under det andra halvåret, från sex till tolv månader, börjar barnen specialisera sig på de kontraster som utnyttjas i de språk de hör och de förlorar diskrimineringsförmågan för icke-aktualiserade kontraster (se t.ex. Lacerda et al., u.u.). Denna specialisering leder till minskad generell förmåga och svårigheter att höra och producera skillnader senare i livet.

När barn lär sig att identifiera ljuden, fonemen och ljudkontrasterna i språket eller språken runtomkring, så lär de sig inte att koppla fonemet till ett visst akustiskt stimulus. Snarare lär de sig att identifiera fonemen som riktvärden i ett system, där det faktiska uttalet, den akustiska signalen, kan variera med talare och omständigheter. Det är det som gör att vi känner igen ett ljud som t.ex. 'y', oavsett om det sägs av en kvinna eller en man, ung eller gammal, frisk eller förkyld osv. Akustiskt sett låter dessa realiseringar mycket olika, vilket är en anledning till att automatisk taligenkänning är så svårt. Men barn lär sig att känna igen och producera ett ljudsystem, samt att transponera detta så att de förstår dialekter, förutsatt att de exponeras för dem. Beträffande denna förmåga att även förstå dialekter och grannspråk är det en tydlig skillnad mellan modersmåls-talare och andraspråkstalare. Om man har lärt sig språket som vuxen har man betydligt svårare att lära sig att förstå besläktade grannspråk.²

Så småningom lär sig barn ord, böjningsformer och sätt att bygga fraser. Man uppskattar att barn lär sig omkring 10 ord om dagen från ett till sex års ålder och att de förstår i storleksordningen 20 000 ord när de börjar skolan. Då är basen för språkkänslan troligen ganska fast etable-

rad, särskilt de grammatiska mönstren för fraser och satser, exempelvis att högst en konstituent kan komma före det finita verbet i en svensk deklarativ huvudsats. Yttrandet (2a) följer inte detta mönster och låter följaktligen inte som svenska. Men även om de grammatiska mönstren är etablerade redan i sexårsåldern så växer ordförrådet under hela skoltiden, ja faktiskt under hela livet, i takt med att nya ord för nya företeelser dyker upp i språket.

Grunden för språkkänslan är dessa grammatiska mönster, vår inre grammatik. Språkliga uttryck som stämmer med språkkänslan uppfattar vi som grammatiska. Om något strider mot språkkänslan, säger vi ofta att det är ogrammatiskt. Det är intressant att det första belägget för ordet 'språkkänsla' i *Svenska Akademiens Ordbok* (SAOB) just anspelar på denna inre förmåga att förhålla sig till språkliga uttryck:³

- (3) (Lärjungen) skall uppgifva allt (dvs. besvara lärarens grammatikfrågor), endast ledd af sin egen språkkänsla. (Almquist 1829, i SAOB, s 10219.)

De första grammatiska arbetena om svenska från 1600-talet innehåller en del reflektioner över skillnader mellan svenskan och andra språk, vilka indirekt ger en glimt av författarens språkkänsla.⁴

- (4) Ur Samuel Columbus *En svensk Ordeskötsel* (1676–78) (1963:94):

Om Ord-ordningen

I Swenskan har man den frijheten at omsättja orden. ymse för åt, ok ymse efter, däd inte månge Språk kunna göra.

oss-imellan. imellan oss.

Så tycker meg man må ok göra i samsättjelsen av meningarne. bruka samme frihet. Wij kunna taa wed däd som Språket biuder oss, i synnerhet däd som geer oss bequämlighet. [...]

för däd köpet kunni haa'n; ok:

ni kunn haa'n för dä' köpet.

(För det priset kan ni ha den; Ni kan ha den för det priset)

Detta utdrag är intressant. Det visar inte bara på möjligheten att inleda satsen med ett annat led än subjektet utan ger även vissa ledtrådar till gängse uttal. Efterställda obetonade subjekt och objekt uppfattades som klitiserade på verbet (*kunni, haa'n*); det finita verbets pluraländelse kunde utelämnas (*kunn*).

Nu förflyttar vi oss 300 år framåt i tiden, närmare bestämt till mitten av 1900-talet, den tid som brukar förknippas med den så kallade 'generativa revolutionen' (Chomsky 1957). Denna ledde till en förändring av språkvetares fokus och arbetsmetoder, från att beskriva enskilda språkliga strukturer till att karakterisera de formella generativa mekanismer som kan generera de grammatiska mönster som återkommer i olika språkfamiljer. Låt oss titta närmare på ett av dessa grammatiska mönster, koordination. Vilken typ av ord och fraser kan samordnas i svenskan? Vi börjar med att ge några exempel på välformade samordningar, i (5) nedan. Men för att få en fullständig bild av möjligheten att samordna räcker det inte med att identifiera de grammatiska exemplen. Vi behöver också undersöka vilka möjliga samordningar som inte förekommer, utan som strider mot språkkänslan. Några exempel ges i (6).

(5) a	[_{NP} två kvinnor]	och	[_{NP} tre män]	(6) a *	[_{NP} kvinnor]	och	[_{ADJ} ledsen]	
	b	[_{ADJ} glad]	eller	[_{ADJ} ledsen]	b *	[_{ADJ} glad]	eller	[_{NP} två kvinnor]
	c	[_{VP} spela fiol]	och	[_{VP} sjunga i kör]	c *	[_{VP} spela fiol]	och	[_{ADJ} glad]
	d	[_{PP} i kyrkan]	eller	[_{PP} på slottet]	d *	[_{PP} i kyrkan]	eller	[_{NP} tre män]

Genom att pröva olika samordningar kan vi alltså fastställa att koordination går bra så länge konjunkterna är 'lika', antingen av samma ordklass eller samma frastyp, som i (5). Däremot går det inte att samordna led av olika ordklass eller samma frastyp som i (6). Vi kan uttrycka detta som ett mönster, eller en regel, för koordination, som i (7):

- (7) $X \rightarrow X \{ \text{och, eller} \} X$

X är här en variabel över ordklasser och frastyper och samtliga förekomster av X måste instantieras med samma ordklass eller frastyp. Mönstret i (7) uttrycker en generalisering över möjliga samordningar och är giltigt inte bara i svenska utan i de flesta av världens språk, förutsatt att de svenska konjunktionerna *och* och *eller* ersätts med en abstraktare representation för koordinerande morfem. Detta mönster är resultatet av många års grammatisk och typologisk forskning inom olika språkfamiljer. När vi väl har etablerat ett sådant mönster, kan vi gå vidare och använda detta mönster som hypotes för att undersöka vilka olika ordklasser, eller syntaktiska och semantiska kategorier, som språkbrukarna skiljer på.

För att kunna identifiera dessa generella och abstrakta strukturmönster är det alltså viktigt att undersöka såväl mycket vanliga som ovanliga strukturer, och till och med strukturer som inte tidigare finns belagda i språket. Ibland kommer språkforskare fram till olika resultat; en forskare bedömer att en struktur är ogrammatisk i språket i fråga medan en annan forskare bedömer samma struktur som grammatisk. Detta för in ett visst mått av subjektivitet i forskningen, vilket ibland återspeglar en skillnad i forskarnas förmåga att föreställa sig en kontext där satsen skulle kunna yttras och förstås. Detta är naturligtvis inte tillfredsställande vad gäller reliabiliteten i forskningen och har lett till en hel del kritik av denna typ av generativ forskning. Nu finns lyckligtvis empiriska metoder att ta till för att reducera beroendet av enskilda forskares bedömningar. Med datalingvistikens framväxt på 1970-talet, och med språkteknologins utveckling av korpusar och verktyg, kan vi ganska snabbt undersöka om strukturen eller mönstret i fråga förekommer och i vilka genrer de används. Numera används textkorpusar i hundramiljonersklassen för att etablera vilka återkommande mönster som uppträder i språket. Genom dataintensiva tekniker som maskininlärning ('Machine Learning') kan forskare nu med statistiska metoder identifiera sådan samvariation som systematiskt påverkar språkanvändningen. Dessa metoder har visat sig särskilt framgångsrika när det gäller språkbrukares användning av fasta uttryck, så kallade kollokationer.

Under de senaste trettio åren har språkvetenskaplig forskning även kommit mycket längre när det gäller så kallade icke-intervenerande on line-studier, dvs. metoder som studerar pågående förlopp i hjärnan utan att påverka processandet. Ett välkänt exempel är studiet av ögonrörelser vid läsning och skrivning. Hur och var ögat fixerar texten, och hur långa fixationerna är, ger information om hur försökspersonerna processar texten och om vilken typ av språkliga strukturer som är mer krävande. Bland de mest spännande av dessa nya psykolingvistiska forskningstekniker är studier av den elektriska aktiviteten i hjärnan hos en person som läser eller lyssnar på språk. I så kallade ERP-studier (från engelskans Event Related Potential) placeras ett nät av elektroder på huvudet. Dessa mäter både intensitet och lokalisering av elektriska impulser när försökspersoner utsätts för språkliga stimuli. Man utnyttjar då en välkänd effekt, känd som Left Anterior Negativity (LAN), som uppträder mellan 300 och 450 millisekunder efter det att försökspersonerna uppfattat ett stimulus. LAN är en generell effekt som uppträder vid oväntade eller atypiska sinnesförnimmelser. Inom språkforskning kan denna effekt användas för att undersöka olika typer av språkliga stimuli. Om försökspersonerna uppvisar en LAN-effekt när de läser eller hör en språklig struktur, är detta en indikation på att strukturen avviker från det väntade på något sätt. Det kan handla om en felaktig böjningsform, ett felstavat ord eller en konstig ordföljd. Ett par hundra millisekunder efter LAN-effekten följer ofta en annan karakteristisk effekt, kallad P600, som verkar höra samman med ökad svårighet att integrera ett stimulus eller med reanalys.

En forskargrupp i Lund har med hjälp av denna metod undersökt hur försökspersoner reagerar på de satstyper som exemplifieras i (8):

- (8) a Ni köpte *inte färgen* men ni målade ändå [V Neg NP_{SUBST}]
 b *Ni köpte *färgen inte* men ni målade ändå * [V NP_{SUBST} Neg]
 c Ni köpte *den inte* men ni målade ändå [V NP_{PRON} Neg]

(Roll, Horne & Lindgren, 2007)

Resultaten visar en signifikant skillnad i hjärnaktivitet mellan hur försökspersoner reagerar när de läser den grammatiska satsen i (8a) och den ogrammatiska satsen i (8b). I (8b) kommer objektet *fürgen* före satsadverbialiet *inte*, vilket inte är en möjlig ordning i svenskan om objektet utgörs av en substantivfras. Om däremot objektet består av ett pronomen, som i (8c), är ordningen objekt satsadverbial fullt acceptabel, och i vissa fall föredragen. Roll et al. (2007) fann också att stimuli av typen (8c) inte gav upphov till LAN-effekter i samma grad som typen (8b). Den avgörande skillnaden mellan (8b) och (8c) är troligen att ett obetonat objektspronomen är prosodiskt integrerat med verbet, medan ett substantiv bildar en separat prosodisk enhet.⁵ För de experiment som beskrivits här använde Roll et al. visuell presentation av stimuli, men för att undersöka betydelse av prosodiska fraser behöver man använda auditiva stimuli. Forskargruppen har nu gått vidare och utvecklat metoder för att presentera talade stimuli i ERP-experiment och analysera dem. Resultaten tyder på att språkbrukare uppmärksammar prosodisk gruppering, betoning och prosodiska rörelser mycket snabbt och integrerar sådan information med lexikal information och syntaktiska mönster. Med dessa metoder kommer språkvetarna allt längre i den empiriska verifikationen av modeller för hur språk processas i hjärnan. LAN-effekten är särskilt intressant, eftersom den tyder på att språkbrukarnas förnimmelse av att något är avvikande beror på att de mönster som ligger till grund för språkkänslan aktiveras mycket snabbt när vi uppfattar ett språkligt uttryck.

Förändras språkkänslan?

Jag tror att svaret på denna fråga är ja, i viss mån. Det är inte så att vi som barn bygger upp en språkkänsla som sedan förblir intakt livet ut, oberoende av vad vi upplever. Snarare är det så att språkkänslan hela tiden kalibreras allt eftersom vi använder språket tillsammans med andra språkbrukare. Om vi inte använder språket, t.ex. vid en flerårig utlandsvistelse, märker vi efter hand att språkkänslan blir avtrubbad.

Det blir mindre självklart vilken preposition som hör ihop med ett givet verb eller adjektiv, oregelbundna böjningsformer känns främmande osv.

Som jag redan nämnt så utökas ordförrådet under hela livet. Ibland händer det att språkkänslan reagerar när nya ord börjar användas, kanske särskilt vid översättningslån, som i det av mig kursiverade uttrycket i (9), hämtat från en blogg på internet.

- (9) Sen när jag gick i gymnasiet blev det lite mer komplicerat; *jag kände mig inte bekväm* med att bli definierad som "tjej"

Adjektivet *bekväm* har länge använts om personer med betydelsen 'lat, maklig'. Uttrycket 'vara eller känna sig bekväm med något' kommer från det engelska uttrycket 'be comfortable with'. Det verkar nu vara på god väg att etableras som en ny användning av *bekväm* i svenska.⁶ Detta är en helt naturlig utveckling i ett levande språk. Men frågan kvarstår om de mer grundläggande grammatiska basmönstren kan förändras. För att belysa den frågan tar jag upp en spännande språkförändring som pågår mitt ibland oss, i realtid. Det handlar om *kommer att*, en perifrastiskt bildad futurumform, som i likhet med fallet i många andra språk bildas med ett rörelseverb, jfr franskans användning av *aller 'gå'* med samma funktion, t.ex. *il va pleuvoir*. Uttrycket *kommer att* har använts i svenskan i flera hundra år när man talar om ett framtida skeende, t.ex. *det kommer att regna i morgon*. Det fungerar alltså som ett temporalt hjälpverb, men till skillnad från andra hjälpverb konstrueras det med infinitivmärket *att*, ofta uttalat /å/. Andra hjälpverb konstrueras med ren infinitiv: *det ska regna, det bör regna* osv. Nu verkar det dock som *att* är på väg att försvinna. I stället för (10a) hör man allt oftare (10b):

- (10) a Det kommer att regna i morgon
b Det kommer regna i morgon

Jag noterade detta på 1990-talet, först bland personer under 40 som intervjuades på radio och TV. Ganska snart märkte jag att även reportrar och programledare började utelämna *att*. I dag, år 2008, är det nog så att mer än hälften av de språkbrukare jag kommer i kontakt med utelämnar *att*. Situationen beskrivs på följande sätt i *Språkriktighetsboken* från 2005, s. 358:

- (11) Dels verkar många vuxna modersmålstalare sakna *kommer att* i sin språkliga repertoar. Enligt deras språkkänsla är *kommer* utan *att* det normala uttrycks sättet.

Förändringen har alltså slagit igenom mycket snabbt i talspråket.⁷ I tidningstext och vårdat skriftspråk är det fortfarande mindre vanligt att utelämna *att*, vilket kan ställa till problem för språkbrukare som normalt inte använder *kommer att*. En doktorand berättade för mig att hon, innan hon lämnar ifrån sig ett skriftligt arbete, alltid söker på *kommer* och tillfogar *att* när det rör sig om en futural användning.⁸

På sätt och vis är denna språkförändring väntad; ett atypiskt hjälpverb blir mer likt övriga hjälpverb i språket. En intressant forskningsfråga är varför denna förändring slår igenom just nu. Vi kan vidare konstatera att det är en ovanlig språkförändring eftersom den sprider sig uppåt i åldrarna, från yngre språkbrukare till äldre, och att förändringen går mycket snabbt. För min egen del hade jag ett helt automatiserat bruk av *kommer att* i omkring 50 år. Nu har jag hört mig själv utelämna *att* ett par gånger. Jag lägger fortfarande märke till när det händer – min språkkänsla ger utslag – men om några år kanske den inte längre reagerar. Då måste jag väl konstatera att min inre grammatik har förändrats.⁹

X och x-konstruktionen

Intressant nog har vi i svenskan ett konventionaliserat sätt att uttrycka att man reagerar på ett språkligt uttryck, den så kallade *x och x-konstruktionen*.¹⁰ Även här handlar det om koordination, men till skillnad

från mönstret vi diskuterade i samband med (7) ovan innebär *x och x*-konstruktionen att en språkbrukare producerar samma ord två gånger, med konjunktionen *och* emellan. En förutsättning är att ordet i fråga nyss använts. Ett exempel ges i (12):

(12) A ser sin granne B stiga ur en bil som A inte sett tidigare.

A: har du köpt **ny** bil?

B: **ny** å **ny**, den e sju år gammal

(Norén & Linell, 2007)

Genom att B inleder sitt svar med *ny å ny* förmedlar han att betydelsen hos *ny* behöver preciseras innan han kan besvara A:s fråga. Den relevanta betydelsen i sammanhanget är inte den som anges som den första i *Nationalencyklopedins ordbok*, 'som bringats att existera för kort tid sedan', utan snarare betydelsen 'ny för mig'. *X och x*-konstruktionen används flitigt, både i tal och skrift, med olika språkliga uttryck. Den är särskilt vanlig med frekventa adjektiv som *ny* och *bra*, där det ofta finns ett behov att förtydliga i vilken bemärkelse någonting har, eller inte har, den relevanta egenskapen.

Eftersom konstruktionen är konventionaliserad och alltid har formen *x och x*, går det att söka efter förekomster av den i textkorpora och på internet och därigenom få många exempel på hur språkbrukare preciserar eller modifierar sin användning av specifika ord. Ett intressant område är bruket av kvantifierande uttryck som *många* och *alla*. Se följande exempel där det relevanta ordet markeras med fetstil.¹¹

(13) **Många** hittar till min sida nu för tiden, eller **många och många**, allt är ju relativt förstås. 10 st på en dag tycker jag är många.....:-)) (blogg)

(14) Ansiktsbehandlingen igår var skön. Nu tror alla att jag är 10 år yngre. Eller **alla och alla**... Tonåringen tyckte det. (blogg Motherwitch)

Ett annat intressant område är ord med litet deskriptivt innehåll men som är viktiga i grammatiken, som konjunktioner. Samordning uttrycks normalt med *och*. Om man i stället väljer den adversativa samordnande konjunktionen *men*, tolkar gärna mottagaren in att det finns något motsatsförhållande mellan konjunkterna. Exemplet i (15) är hämtat från en chatt-sida på internet där användare utbyter synpunkter i snabbt tempo. Här är det en användare som kallar sig *painted* som tar till orda, och som även utnyttjar så kallade smileys för att förmedla sina känslor. Tecknet @ anger att skribenten är arg och tecknet :D ett stort leende:

- (15) *painted*: du var ju typ så jävla ivrig. fick noll kontakt med dig :@. foamy var speedad :D **men** söt. eller **men och men**, speedat är sött. (chatt)

När *painted* skrivit *foamy var speedad men söt* kommer han eller hon på att mottagaren kanske uppfattar detta som att *painted* menar att man inte samtidigt kan vara *speedad* och *söt*. Genom att tillfoga *men och men* blockerar *painted* denna slutledning och visar att han eller hon inte använt *men* på ett adversativt sätt och att det inte behöver vara någon motsättning mellan *speedad* och *söt*.

Det äldsta belägget jag hittat på *x och x*-konstruktionen återfinns i Fredrika Bremers roman *Nina*, vars första upplaga utkom 1835. Intressant nog uppträder det i ett dialogparti där fröken Greta avslutar ett förmaningstal med följande ord (s. 312):

- (16) Greta: ... ”Det finnes en eld, som lyser och lifvar, – finnes ock en eld som förtär.”
 Nina: ”Men ...”
 Greta: ”Men och men, du hulda engel, hvars rena sopran, jag en dag hoppas höra, om ej förr, i himmelens körer – jag har ej tid att ordvexla med dig i dag.”

Efter fröken Gretas långa förmaning försöker Nina ta ordet och yttrar *men*. Ett sådant turinledande *men* används ofta när en samtalspartner vill uttrycka en motsatt ståndpunkt, något som blir tydligt i fröken Gretas svar där hon explicit säger att hon inte har tid att *ordvexla* med Nina. Tack vare Bremers återgivna dialog får vi här en inblick i hur språkbrukare på 1800-talet kunde reagera på bruket av det lilla ordet *men*.

Avslutningsvis vill jag återkomma till språkkänslans betydelse för språkforskningen. Som språkvetare utnyttjar jag hela tiden språkkänslan, min egen eller mina informanters, för att upptäcka grammatiska mönster i språket. Genom att systematiskt undersöka hur språkbrukare med olika modersmål reagerar på variationer av dess mönster kan vi uppställa hypoteser om vad som är återkommande grammatiska mönster i alla mänskliga språk och inom vilka ramar dessa mönster varierar. För att verifiera sådana hypoteser räcker det inte med enskilda forskares bedömningar; hypoteserna måste testas mot empiriska material, t.ex. stora textkorpusar eller inspelningar av hur språket används i olika situationer. Genom psykolingvistiska on line-studier av hur språkbrukare reagerar när de hör eller läser systematiskt varierade exempel får vi ytterligare inblickar i hur språket utvecklas, representeras och processas i hjärnan.

Inträdesföredrag den 2 september 2008

NOTER

1. På engelska talar man om 'native speaker intuitions', alltså om de språkliga intuitioner som infödda talare har beträffande det egna språket.
2. Ett utslag för detta kunde märkas i Nordiska rådets ungdomssektion våren 2008, när det inkom en motion att sektionens förhandlingar skulle hållas på engelska eftersom många av de medverkande inte hade något nordiskt språk som modersmål. Se även resultaten i Delsing & Lundin Åkesson (2005).

3. Det svenska ordet är troligen ett översättningslån från tyskans Sprachgefühl.
4. Se Haapamäki (2002) för en utförlig framställning av svensk grammatikhistoria.
5. Att obetonade pronomen bildar en prosodisk fras med verb är och har länge varit mycket vanligt i svenska. Jämför exempel (4) ovan där Columbus skriver samman verb och objekt som *haa'n*.
6. Den nya användningen med betydelsen 'avspänd, väl till mods' noteras i *Nyordsboken* (2000) men exemplen saknar 'med'.
7. Se Olofsson (2008) och referenser där. Författarna till *Svenska Akademiens grammatik* (SAG) noterade 1999 en tendens till utelämnning i både tal och skrift, se SAG 4:244, not 2.
8. Herr Hellberg påpekade att denna förändring kan ha att göra med att det blir allt vanligare med läsuttal, alltså att skriftbilden påverkar uttalet. Språkbrukare skulle då vänta sig att *att* uttalas just som /att/. Men eftersom infinitivmärket *att* ofta uttalas som ett obetonat kort /å/, kanske språkbrukarna inte alls uppfattar detta ord efter *kommer*. Det *att* som inleder finita bisatser uttalas däremot alltid som /att/, jfr *Vi räknar med att du kommer*.
9. Efter anförandet upplyste herr Albrektsson om att Christer Åsberg, signaturen *Montanus*, profetiskt diktat om denna förändring i *Dagens Nyheter* den 3 januari 1996:
"Kommer kommer att vinna,
kommer att kommer försvinna."
10. Förutom i svenska är denna konstruktion vanlig även i norska och den verkar sprida sig till angränsande språk, se Lindström & Linell, 2007.
11. Exempel (13)–(15) diskuteras närmare i Engdahl & Norén, 2007.

LITTERATUR

- ALMQVIST, CARL JONAS LOVE (1829) *Allmän språklära*. Stockholm.
- BREMER, FREDRIKA (1835) Nya teckningar utur hvardagslifvet. D.2:1–2. *Nina*. Stockholm: L.J. Hierta.
- CHOMSKY, NOAM (1957) *Syntactic Structures*. The Hague: Mouton & Co.
- COLUMBUS, SAMUEL [1676–78] (1963) *En svensk Ordeskötsel*. Utgiven med inledning och kommentar av Sylvia Boström. (Nordiska texter och undersökningar 20.) Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- DELSING, LARS-OLOV & KATARINA LUNDIN ÅKESSON (2005) *Håller språket ihop Norden? En forskningsrapport om ungdomars förståelse av danska, svenska och norska*. (Nordiska ministerrådet, TemaNord 2005:573.) www.norden.org/pub/kultur/kultur/sk/TN2005573.pdf.

- ENGDAHL, ELISABET & KERSTIN NORÉN (2007) *Negotiating about lexical meaning*. (Poster presenterad vid Fourth International Workshop on Generative Approaches to the Lexicon, ENS, Paris, maj 2007.) <http://hdl.handle.net/2077/21023>
- HAAPAMÄKI, SAARA (2002) *Studier i svensk grammatikhistoria*. Åbo: Åbo akademi.
- LACERDA, FRANCISCO, ULLA SUNDBERG, IRIS-CORINNA SCHWARZ, ULLA BJURSÅTER, ELLEN MARKLUND, Eeva KLINTFORS, GÖRAN SÖDERLUND & LISA GUSTAVSSON (u.u.) Development of lateralised speech perception. I: Alter, Kai, Merle Horne, Magnus Lindgren, Mikael Roll & Janne von Koss Torkildsen (eds) *Papers from Brain Talk. The 1st Birgit Rausing Language Program Conference in Linguistics*. (Lund, June 2–3, 2008.) Lund: Media Tryck.
- LINDSTRÖM, JAN & PER LINELL (2007) *Roli à roli*. X och x som samtalspraktik och grammatisk konstruktion. I: Elisabet Engdahl & Anne-Marie Londen (utg.) *Interaktion och kontext. Nio studier av svenska samtal*. Lund: Studentlitteratur, s. 19–89.
- Nationalencyklopedins ordbok* (2004) Utarbetad vid Språkdata, Göteborgs universitet. Höganäs: Bra Böcker.
- NORÉN, KERSTIN & PER LINELL (2007) Meaning potentials and the interaction between lexis and grammar. *Pragmatics* 17, 387–416.
- Nyordsboken. Med 2000 nya ord in i 2000-talet* (2000) Utarbetad av Lena Moberg, Svenska språknämnden. Stockholm: Norstedts Ordbok.
- OLOFSSON, ARNE (2008) Framtid i förändring. Hur länge kommer att dröja sig kvar? *Språk & Stil* NF 18, 143–155.
- ROLL, MIKAEL, MERLE HORNE & MAGNUS LINDGREN (2007) Object shift and event-related brain potentials. *Journal of Neurolinguistics* 20(6), 462–481.
- SAG = Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson (1999) *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm: Norstedts Ordbok.
- SAOB = *Ordbok över svenska språket, utgiven av Svenska Akademien* (1898–) Lund: Gleerups.
- Språkriktighetsboken* (2005) Utarbetad av Svenska språknämnden. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.